AITA SANTU PAUL VI'GARRENAK JAIOTZAK ARAUTZEA DALA-TA EGIÑIKO IDAZKIA

Anai agurgarri ditugun Aüa-goi, Gotzai-buru, Gotzai ta apostolutar Aulkiaz pake ta alkartasuna duten beste edozein arima Arduradun, elizgizon ta mundu katoliku guztiko Kristo'ren jarraitzaille ta gogo ona duten gizaseme guztiei.

ANAI AGURGARRI TA SEMEALABA MAITEOI: OSASUNA TA APOSTOLUTAR BEDEINKAPENA

BIZIA BESTERI EMATEA

1. Giza-bizia besteri eman bearrak, au da, ezkonduak Jainko sortzailleari azke ta jakitun eskeintzen dioten lan astunak, beti izan ditu aientzat pozbide aundiak; emendik, ala ere, sortu izan dira aldizka gaitzak eta larrimiñak ez gutxi.

Egiteko au betetzeak aldi guztietan arrotu izan ditu ezkonduen kontzientzian buruauste gordiñak; gaur are geiago, gizarteak bere aurrera-bidean alako aldaketak egiñik, auzi ta istillu berriak sortazi ditu, ta Elizea k, gauzok, gizasemeen bizi ta zorionari orren urbildik dagozkion ezkero, ezin ditu iñolaz ere alde batera utzi.

I

AUZIAREN ALDERDI BERRIAK ETA ELIZMAIXUTZAREN ESKUBIDEA

AUZIA BERRIZ EZARRITA

2. Egin diran aldaketak, egi-egiaz, nabari ta era askotakoak ¡zan dira. Ta begipean daukagu lenengo jaiotakoen kopuru azkar ugaritua, ta askok augatik erakutsi oi dute lurbirako biztanleak, erantzuteko gertu dauzkan ondasun-mukulua baiño bizkorrago geituaz doalako bildurra, ta ortik gero ta geiago azi ta ugarituaz doazten ainbat famili ta errirentzat larrimin aundiagoen iturri ez ote diran izango. Orrezkero, gaiñera, erriko agintariak ere arrisku oni buruz neurri gogorragoak artzeko tenta-bide izango lukete. Gaur gertatzen dana da, lan

eta bizitza kondizioak ez-ezik, gero ta geiago geituaz doazten bear-izanak eta naiz ekonomi-barrutiak naiz gaztedia azi ta ezteak ditun eskabideak, sarri askotan zail egiten dute seme-alaba askori, egokiro beintzat, begiratzea.

Au ere ikusten degu: ez bakarrik emakumearen nortasuna ta onek gizasemeen artean duen doai ta egitekoa, ezfkonduen maitasunari ezkontza barruan nolako balioa eman eta maitasun oni begira senar-emazteen egintzak nola etsi bear diran ere, pentsaera berriz artu bear dirala.

Azkenik, eta batez ere, gogotan izan bear da, gizonak, bai izadi'ko indarrak menderatuaz ta bai adimenaren ariora eratuaz, aurrerakuntza izugarria egin duela, indarmenderatze ori bere izate osora ere zabaltzen saiaturik; au da, bere gorputzera, bere gogo-kemenetara, gizarte bizitzarra, ta bizia besteri ematea neurriratzen duten legeetara.

3. Gauzen egokera ontatik galdera berriak sortzen dira. Naiz orain dauzkagun bizitza kondizioak gogoan arturik, naiz erkonduen artu-emanak beren alkar-aitze ta zintzotasunari buruz duten esangurari begiraturik, ez ote litzaken egoki gaur arteko moral-legeak bir-aztertzea, lege oiek batez ere buru-ukatze gabe, buru-ukatze oso aundi gabe batzuetan, ezin ditezkela gorde jakiñik.

Geiago oraindik: «osoarena» esaten zaion oiñarria gai ontara ere ekarriaz, ezin **ote** diteken onartu sortzez urriago baiña errazoiari egokiago datorkion asmo bat, soiñez agortasuna dakarken egintza jaiotzen neurketa legezko ta arduratsu ezin ote diteken itzuli, alegia. Au da, ezin ote diteken ontzat eman sortu-bearren elburua ezkonduen egintza bakar bakoitzeri baiño beren bizitza osoari dagokiona geiago dala uste izatea. Baita galdezka daude, gaur gizonak iñoiz baiño geiago beren egitekoen barne-sena duten ezkero, ez ote zaien dagoneko ordua eldu, bizia emateko arazoa, alako gorputzaldien arauz barik, beren errazoi ta naimenaren mende uzteko.

EL1ZARI DAGOKION MAIXUTZA

4. Era ontako gaiak, jakiña, Jainkoagerpenez ?rgitu ta aberasturiko izate-legea oiñarritzat duen ezkontzaren moral-irakatsiari buruz, azterpen berri ta garaiago bat eskatzen zioten Eliz-maixutzari.

Ezta eliztar bat ere izango, berezko oitura-legea adieraztea Eliz-maixutzari dagokiona dala ukatuko duenik. Ezin ukatua baita —gure aurretikoak sarri esan zutenez (1)—, Jesukristo'k, Pedro ta beste apostoluak bere jainkozko al-izatearen erdikide egin ta bere aginduak jende guztiei irakastera bialdu zitunean (2), moral-lege osoaren zaitzaille ta adierazle seguru ere egin zitula: au da, ez Ebanjeli-legearenak bakarrik, berezkoarenak ere bat. Berezko legea dezu, bada, Jaungoikoak naia **azaltzen** d¡-

guna, ta beronen betetze zintzoa naitaezkoa dute gizasemeak betiko osasunerako (3).

Elizeak, beraz, agindu oni jarraiturik, noiznai, baiña azken urteotan ugariago eman izan ditu, bai ezkontzaren izateaz, bai ezkonduak beren eskubideak ta egikizunak artez erabilteaz, agiri egokiak (4).

IKASKETA BEREZIAK

5. Egiteko orren barne-deiak bultzeraginda, oroipen ederra duen aurreko Juan XXIII garrenak, 1963'ko epaillean jarritako Iker-sailla ontzat eman ta zabalagotu genuan; Iker-sail edo batzorde au osotzen zuten, ez bakarrik gai onetaz zer-ikusia duten ¡kaskizunetan eskolatutako gizaseme askok, baita senar-emazte bikoteak ere. Ta beronen zeregiña zan: ezkonduen bizitzari ta batez ere jaiotza neurketa artezari dagozkien auziei buruzko iritzi ta esanak jaso ta azterturik, jakingaizko gorputz egoki bat osofzea, Eliz-maixutzak gero, kristauak eta ostantzeko gizasemeak gai onetaz munduan zuten itxaropenari, erantzun egokia eman al zezakean (5).

Jakintsu auen iker-lanak, eta gure Anai artzain askoren iritzi ta aolkuak, batzuk berenez ta beste batzuk Geuk eskatuta biaidutakoak, gai korapillotsuaren alderdi guztiak arduratsuao gogotan artzeko lagungarri izan znizikigu. Origatik, guztiei Gure gogo eskerrez betea ager-azten diegu.

EUZ-MAIXUTZAREN ERANTZUNA

6. Ala ere, Batzorde ark azken-iritzi bezela arturiko erabakiak Guk ezin izan ditugu ortakotzat artu, ezta auzia bere garrantzi osoan Geronek aztertu gabe utzi ere; batetik, batzordekoen artean eskeiñi bear ziran moral arauetaz iritzi-batasun osorik agertzen etzalako, eta bestetik, Elizeak beti ta tinko eman duen ezkontzarekiko moral-irakaspenaren kontrako asmo ta erabaki batzuk azaldu ziralako.

Beraz, aurkeztu izan zaizkigun agiriak arduraz arakatu, gogo-barnez gauzea ondo ausnartu ta otoitz sarri-berrituz Jainkoari argia eskatu ondoren, orain, Kristo'k guri eman iko aginduaren indarrez, auzi astun aueri gure erantzuna eman nai diegu.

II

IRAKATSI-OIÑARRIAK

GIZONA ERABAT IKUSITA

7. Aur-ugaritzeari dagokion auzia, beste edozein biziarekiko arazo bezela, bere barrutiko beste errazoi berezien gaiñetik, au da, bioloji naiz sikoloji, erriketa naiz gizarte-ikuspegi gaiñetik begiratu bear da, gizon

osoa ta goi-deiez duen egiteko osoa artzen duelarik; eta egiteko au ezta izatezko ta lurreko gauzai dagokiena bakar-bakarrik, izatez goitiko ta betikoeri dagokiena ere ba-da. Ta askok, jaiotzak neurriratzeko asmatu dituzten bideak ontzat ematen alegiñak egiñik, bai ezkonduen maitasuna, bai aitasuna bere egitekoari buruz eskatzen zaion ezaugera atxakitzat artu dituzten ezkero, ezkontzako bizikerari dagozkien bi egi aundi auek, nai ta ez, zeatz mugatu ta argi-azi bear dira. Ori egingo degu, gogora ekarriaz batez ere, Batikano'ko lí'garren Batzarrak gai onetaz oraintsu «Gaudium et Spes» deditzaion Artzai-agirian ziur ta legezko jakinerazi zuena.

EZKONDUEN MAITASUNA

8. Ezkonduen arteko maitasuna, ba, bere egiazko izate ta bikaintasunean aundiago egiñik agertzen zaigu, maitasun ura, Jaungoikoagandik, goi-goiko iturburu batetik bezela, ixuria dala gogorazi ezkero, au da, maitasuna dan Jainko-Aitagandik, «senitarte guztiak ¡zena zeruan ta lurrean Amagandik artzen dute-ta» (7).

Ezkontza ezta, beraz, alabear batez edo izadiaren indar itsuen ibillitik sortua, Jainko Sortzailleak, gizadian bere maitasunezko asmoa betetzeko, jakintsu ta arduraz egiña baiño. Senar-emazteak, beren alkar ematearen bitartez, soillik berena ta bakarra baita, beren nor-izateen alkartasun gero ta beteagora jotzen dute, bizidun berriak sortu ta azte-lanean Jainkoarekin baturik.

Ezkontzak ba-du, gaiñera, bateo santuz garbitutako-engan esker-sakramentuaren ezaugarri bikaiña, Kristo ta Elizaren arteko batasuna adierazten duena.

BEREIZGARRIAK

9. Gauzok beren argitan jarririk, ederki agertzen dira ezkon-maitasunaren ezaugarri ta eskabide bereziak, beuron barne-inguruekin zeatz jabetzea garrantzi aundikoa izanik.

Maitasun bat da lenen ta bein, oso gizakoia, au da, sentikorra ta gogozkoa. Ezta, ba, berezko señaren edo sentipenaren oldar utsa; baita ere ba-da, ta oroz gaiñetik, naimen azkearen egintza, eguneroko bizitz-arloari dagozkion neke-pozaldiakin iraun ezezik, geitu ere egiten dana; senar-emazteak orrela, biotz bat eta arima bat egiñik, beren giza-osotasuna alkarrekin iritxi dezaten.

Maitasun betea ere ba-da, au da, nortzuen arteko maitasunaren era apartekoa, beronen bitartez senar-emazteak dana baitute gogo onez erdi-banatzen, bear eztiran ixilgordeak ebaki ta norbere onerako bakarrik diran aukerapenak uxaturik. Bere ezfkonlaguna egiaz maite duenak, eztu maite noski arengandik artzen duenagatik soilki, beragatik baiño; ta au pozarren dagi, bere ematez ura aberastu nai du-ta.

Ezkon-maitasuna, gaiñera, zintzoa ta besterik nai eztuna degu, bizitz azkeneraiño izan ere; senar-emazteak olaxe asmoz artu oi dute azke ta jakitun ezkontz-lokarriz korapillotzen diran egunean. Ezkonduen zintzotasun au, batzutan zailla ta sostortsua izanik ere, iñork ezin dezake eziña danik esan, beti ere zindoa ta merezi aundiz betea baizik. Gizaldi zear, senar-emazte askoren jarraibidea'k ez dute bakarrik zintzotasuna ezkontz-izateari berezko zaiola erakusten, baita bertatik, iturritik bezela, beren zorion sakon iraunkorra sortzen dala ere.

Maitasun ugarikorra degu, azkenik, senar-emazteen batasunean osoz agortzen eztana, aurrerago joanik, bizi berriak sortarazten dituna, aurki. «Ezkontza ta ezkonduen maitasuna, berez, umeak euki ta aztera zuzenduak dira. Seme-alabak dira egiaz ezkontzaren ekarririk bikaiñena, ta senar-emazteen onerako ere ez laguntasun txikia» (8).

ERANTZUN BEARREKO AITATASUNA

10. Auengatik ezkon-maitasuna'k senar-emazteai eskatzen die beren egitekoa ondo ezagutu dezatela, jakiñezko aitatasun osora jorik; ontaz, bada, gaur egunean ainbat eskatzen dan ezkero, iritzi zeatz argiak eukitea naitaezkoa zaigu. Beraz, alkarren artean zer-ikusia duten berein ikuspegi zuzen gogoan artu bear dira.

Lenengo, bioloji-ekiñari begiratu ezkero, aitatasun jakiñak esan nai du ari dagozkien egitekoak jakin eta betetzea; giza-errazoiak, bada, bizia emateko duen al-izatean, bioloji-legea'k asmatzen ditu, giza-kumearen atal diranak noski (9).

Berezko sen eta griñen indarrai buruz, ordea, jakiñezko aitatasunak beregan darama errazoiak eta naimenak aiei geiago egiteko bear duten nausitza naitaezkoa.

Gorputz, ekonomi, sikoloji ta gizarte-barrutitik begiratu ezkero, aiek esan dezakegu jakitezko aitatasunez jokatzen dutela, naiz, erabaki zur ta gogo aundiz seme-alaba asko izateko asmoa arturik, naiz zio astunez ta moral-aginduak beterik, aldikada batean edo ©pe gabeko aldian, beste semerik ez sortzeko erabakia artzen dutenean.

Guenean, jakiñezko aitatasun onek batez ere beste errazoi sakonago bat darama bere'kin, moral-maillari dagokiona, antolabide deitua ta Jainkoak ezarria: kontzientzi zuzena degu onen egiazko adierazle. Ortaz, jakiñezko aitatasunak auxe eskatzen du: senar-emazteak, on-gauzen balio-mailla zearo beterik, onartu ditzatela Jainkoarekin, beren buruekin, sendiarekin, gizartearekin dituzten beren eginbearrak.

Emendik, beraz, senar-emazteak, bizia eman arazoan, eztira azke beren kasa jokatzeko, berak beretara jarraibide onak zeintzuk zaizkien oso nai-erara bereizteko noski; besterik dezu, beren jokabidea Jainko Sortzaillearen asmoarekin batu bearra baidute; asmo au, ordea, ezkontzak berak eta

onen egintzak azaltzen digu, ta Elizeak aldi oro irakatsi digunak (10).

EZKON-EGINTZAREN IZATE TA ELBURUA

11. Senar- emazteak barru ta garbi alkartu ta bidenabar giza-bizia edatzen duten egintzok, garbi ta duiñak (11) dira, Batzarrak oraintsu gogorazi zuen bezela; ta beren bidezko izatea ez dute galtzen, naiz-ta ezkonduen borondatetik ez letorken zerbaitgati'k antzu gelditzen dirala aurrez ikusi, orduan ere beren batasuna adierazi ta sendotzeko baitira. Izan ere, jardunak darakusanez, eíkon-egikun bakoitzetik ezta sortzen bizi berri bat. Jain'koak, bada, jakituriz jarri ditu berezko legeak eta sorpen-aldiak, jaiotzak bata besteagandik berez urrunerazten dituztenak noski. Elizeak, ala ere, beti irakatsi ta adierazo duenez izadi-legearen aginduak bete bear dituztela giza-semeai esan-aziaz auxe irakasten du: edozein ezkon-egintza berez giza-bizia ekarteko bear duela izan (12).

BATASUNA TA AUR-LANA: BI ALDERDI BANA-EZIÑAK

12. Eliz-maixutza'k sarri emana dan irakaspen onek, Jainkoak ipiñi ta gizonak bere oldez ausi ezin duen lokarri zatigaitza du oiñarri, batze ta sortze-esanaiaren artean ¡zan ere, ta zer biok ezkon-egintzan daude. Ezkonduen egintzak, ain zuzen ere, bere barru-barruko izakeraz, senarra ta emaztea sakonki lotzen ditula, bizi berriak sortzeko ere gai egiten ditu, gizonaren eta emakumearen izatean bertan irarrita dauden legeen gisa. Bi ertz errotiiko auek, ots, batasunezkoa ta umetarakoa, gorde ezkero, ezkon-alkartzeak, alkar-maitasunaren egiazko esangura ta gizonak aita izateko duen goi-deiarer¡ mailla garaia, oso-osorik dauzka. Uste degu, gure garaiko gizonak irakaspen au giza-errazoiari ondo dagokiona dala ulertzeko ta geiago dirala.

JAINKOAREN BURUBIDEETAN ZINTZO JOKATU

13. Argi dago egon ere, ezkon-lagunari, onen egokera ta gurari zuzenak aintzat artu gabe, ezarten zaion ezkonbatzea, eztala egiazko maite-egipena, ta beraz, senar-emazteen arteko artu-emanetan moral-maíllla zuzenaren eskabide bat alde batera uzten dala. Orrela, gauzea gogotan artu ezkero, aitortu bear da, guztion Egille dan Jaungoikoak lege bereziak ezarri dizkion bizi-sortze-indarraren kontra dagoen alkar maitasunezko egipen bat, ezkontza ipiñi zuen Jainko-asmoaz besterakoa ta giza-biziaresi Egillearen gogoz kontrakoa dala. Beraz, Jainkoaren doai au darabillenak, naiz-ta erdizka bere esangura ta elburua kendurik, bai gizonaren bai emakumearen izatearen

eta beren barrengo artu-emanen kontra jokatzea da, baita gaiñera Jainkoaren asmo ta nai santuari jarkitzea ere. Bestera, sorpen-legea'k zainduaz ezkon-maitasunaren doaia erabilten duenak ez dio ziurki bizitz-iturrien jabe danik, Egilleak ezarritako as moa ren zerbitzari baizik. Gizonak ez duen bezela, osoan artuta, bere gorputzaren eskubide guztizkorik, eztu era berean, eta berarizko errazoiz, ain zuzen ere, ortarako ditun indar sortzarazleetan ere, auek beren izatez giza-bizia sortzeko baitira, ta onen asiera Jainkoa da. «Giza-bizia sakratua da —gogorazten zuen gure aurretiko Juan XXI Ii'garrenak—; bere asiera-asieratik berekin dakar Jainko Sortzaillearen egipena» (13).

JAIOTZAK NEURTZEKO BIDE DEBEKATUAK

14. Ezkontzan buruzko irakaspen giza tiar eta kristauaren len- oiñarri auetan sendoturik, berriz ere adierazi bear degu, jaiotzak neurtzeko legezko era bezela, oso-osoan atzerazi bear dala aurretik asitako egintza sortzaillea zuzenean eba'ki ta geldiaztea, ta batez ere norbere naizko aur-egozte edo galtzea, naiz-ta osasunagatik egiña izan (14).

Berdin baztertu bear da, Elizak maiz jakin-erazi duenez, dala gizonena dala emakumeen a, zuzen-zuzenik betiko naiz aldiko agordura billatzea (15).

Ezetsi bear da gaiñera edozein egite, bai ezkonegintza aurretik, bai bera egitean, bai bere izatezko ondoren bitartean, ugalmena eziñezko biurtzea ¡ritxi-elburu naiz egin-bide bezela duena (16).

Ezta, norberak naita antzu biurtzen diran ez¡kon-egintzak legezkotzeko, errazoi auek ezin litezke indartsu bezela ekarri: au da, gaitz au autatu bear dala, astun-ezagoa d¡rudilako; edo-ta, egintza oiek olako zer bat osotzen dutela aurretik ipiñi diran naiz gero ipiñiko diran egintza ekarkorrakin, eta beraz moral ontasun bat eta berdiña zatikatuko luketela. Izan ere, egia da, astun-ezago dan oitura-gaitz bat jasatea, gaitz aundiagoak iges egin naiz egite obe bati nasaiago ekiteko (17), iñoiz zillegi izan arren, egundo ere eztala zillegi, ezta errazoi aundienakin ere, ona ekarteko, txarra egitea (18): au da, ezta zillegi, berenez moral-maillea zapaldu ta beraz gizonarentzat duin-eza dan zer bat naimenaren baiezko egintza biurtzea, naiz-ta orrela egiñik, giza-seme batzuen, fa mi I ¡en edo gizartearen ona aldeztu ta indartzea gura ¡zan. Onetatik, beraz, osoro oker dabil, norbere gogoz antzututako ezkonegintza bat, eta beraz loia barruz ta izatez, ezkonduen bizitz osofko alkar batze umekorrakin erabat begiratu ezkero, gain-edertu ditekela uste duena.

OSASUN-BIDEAK LEGEZKO DIRA

15. Elizak, ordea, eztu txartzat jotzen gorputzeko eri-miñak sendatzeko bearrezko

diran osasun-bideak artzea, ezta ortik, naizta aurrez ikusita, sorpenerako eragozpenaren bati bide emanda ere, eragozpen edo oztopo au errazoien bat dala-ta, zuzenean billatu ezik beintzat (19).

ANTZU-ALDIETARA JO DITEKE

16. Gaur egunean, ala ere, Elizak ezkonduen oiturak zuzentzeari buruz eman izan ditun irakatsien kontra errazoi batzuk jartzen dira, gorago (3'garren zenb.) esan degunez, giza-adimenaren eskubide ta doai dala errazoirik eztun izadiaren indarrak neurtu ta eurok giza-semeen onari dagokion elburura zuzentzea. Ontara ezkero, batzuk galdetzen dute: gaur errazoizkoa ez ote da gai oni begira, kako askotan beintzat aurjaiotzak maiñaz neurrira ekartzea, egikera onekin familiko batasuna ta pakea obeto zaindu ta aurretik jaiotako seme-alabak era egokiagoz azitzeko bideak lortzen baldin ba'dira? Galdera oni argi ta garbi erantzun bear zaio: au da, Elizea dala, gizaseme adimenez jantzia bere Egillearekin ain urbilxe alkartzen duen lan ontan, giza-adimenaren eragiña, beste iñork baiño lenago, aitatu ta goratzen duena; baiña au egin bear dala diño, gisa barean, Jainkoak ipiñitako gauzen antolamentua zainduaz.

Beraz, jaiotzak bata-besteti;k urrun-erazteko, naiz ezkon-lagunen gorputz-gogoen egokeratatik naiz kanpotiko gauzen inguruunetatik sortu izan diran benetako errazoirik ba'da, Elizeak irakasten du, senar-emazteai zillegi zaiela ordun, ernal-antzu diran aldietan bakarrik aragiz batuta, sor-almenetan sustraituriko izadi-goraberai jarraitzea; orrela, gorago azaldu degun oiturazko irakatsia ezertan ere ausi gabe, jaiotzeko seme-alabak neurrira ekarriaz (20).

Elizea bere buruari ta bere irakaspenari atxikia datza, bai eme-indar bageak diran aldiak erabiltzea senar-emazteai zillegi zaiela uste duenean, bai ugaltzearen kontrako bideak, artzea, auek agiriz errazoi garbi ta astunez artuak izanda ere, beti debekatua bezela gaitzesten duenean. Bi gertaketa auen artean, ¡zan ere, alde aundia dago: ezkon-laguna'k, lenengoan, legez baliatzen dira izadiak eman dien eskubide batekin; bigarren, berak galazten dute sorpen-antolabideak bere izatezko aurrerapenik izan ez dezan. Egia da, senar-emazteak kasu bietan egiaz alkar artzen dutela egi-itxurazko errazoiz umeak alderatzeko, ta ondorenik ez dala izangoko segurantza billaturik noski; baiña egia da, era berean, lenengo kasuan bakarrik, senar-emazteak ezkontza-batzeari uko egiten diotela sortzeko gai diran aldietan, aurrak sortzea zio ta errazoi zuzenez nai ezíanean; sortzeko gai ez diran aldiak eltzerakoan, ordea, aragiz batzera jartzen dira berriz ere, alkarri maite-txera ta batabesteari aginduriko zintzotasuna zaindu al izateko. Orrela egiñik, aurki, maitasun zuzenaren ezaugarria damaie alkarri, egiz ta osorik.

JAIOTZAK GAIZKI NEURTZETIK LETOZKEN ONDOREN ASTUNAK

17. Gizon artezak, gaiñera, obeto ulertuko dute, Elizeak gai oni buruz irakasten duen egia, aur-jaiotzak ugaritzea maiñaz esitzeko erabilliak diran bide ta errazoetatik datozten ondorenak gogoznartu ezkero. Lendabizi begiratu bezate arretaz, onela jokaturik, nolako bide zabal ta erreza irikitzen dan, bai senar-emazteen zintzotasunik ezerako, bai oíturen arau-zeaztasuna andik eta emendik aul-azita uzte'ko. Ezta gauzen oitura luzerik bear norbaitek giza-argaltasuna ezagutzeko, ta gizonak —eta batez ere griñetan ain aulak diran gazteak— moral-legeari eusteko, laguntza bear dutela ulertu dezaten, ta oso kaltegarri dala lege ori oinkatzeko bide erreza aiei eskeintzea. Baita bildur izatekoa da, gizonak, sorpenaren kontrako oituretara egiñik, emazteeri zor dioten begirunea galdu, ta, auen gorputzgogoen neurrian kasurik egiteke, aurrerantzean ezkontide itzalgarri ta maitekor bezela barik, beren griña-irritsen tresna zirtzil egin litza'ketela.

Ausnar bezate buruenik, arduraz, zein indar arriskutsua onela ematen zaien oitura-legeen aginduetaz bat ere axolarik ez duten erri-agintariei. Nork arpegira bota Laterri bateko agintariei, sendiko oztopo bat askatu dezaten senar-emazteai zillegi bezela ezagutzen zaiena, beren aberri osoko gorabera ta istilluak erabakitzeko, uraxe bera artzen baldin ba'dute? Nork die erri-agintariei galazikc, aur-sortzeari aurkako bide beren iritziz indartsuen diranak ontzat artu, ta baita guztiai eurak ezar-aztea ere, au bearrezko zaiela uste duten bakoitzean? Olan, egiazki, gizonak, naiz norberak, naiz familiak, naiz gizartean Jainko-legea betetzean izan oi dituzten eragozpenetatik iges egin nai dutenean, erri-agintarien eskuetan utziko lukete senar-emazteen barru-barruko arazorik banako ta ezkutuenean tarte sartzekoa.

Origatik, bizia sortzeko zeregiña gizasemeen iritzi-arriskuan ipiñi nai ezpa-degu, muga irago-ezin batzuk nai ta ez jarri bear dizkiegu gizonak, bere gorputzaren eta onen berezko ugal-iñarkunen gaiñ izan deznlcen almen orri; neurri-muga batzuk, diñogu, iñori ere, ez gizon soil ez; agintez jantzian, austea zillegi etzaizkionak.

Muga auek eztira jartzen, gorago aitatu ditugun oiñarriai jarraituz eta gure aurretiko Pio XII'garrenak argitu zuen osozko oiñarri diotenak artez ulerturik, giza-soin osoari ta beronen izadi-zeregiñai zor zaien lotsarren baizik (21).

ELIZA, GIZA-BALIO EGIZKOEN BABESLE

18. Emaniko irakaspen au, aurrez ikusi dezakenez, ez dute danak ain errez artuko bear bada, or-emengo abotsak, gaurko zabalkunde-tresnakin geituta, askotxo dira ba

Elizaren esanakin bat ez datoztenak. Elizea ezta arritzen, beraz, bere Jainko Sortzaillearen antzera, «ezaren ta basaren ezaugarri» jarria dalako (22); augatik, alere, eztu uzten oitura-lege osoa, bai izatezkoa bai Ebanjelioan datorrena, apal ta indartsu aldarrikatzeko artu zuen langintza.

Bi legeok Elizeak sortu etzitun ezkero, ezta beraz beuron jaun ta jabe, jagole ta adierazle bakar-bakarrik baiño; ta iñoiz ere etzaio aizu berez zillegi eztana zillegitzat ematea, au bere izanez gizonaren egiazko onari beti aurka dago-ta.

Elizak ba-daki ondo ere, ezlcontzaren moral-legea osorik zaintzean, gizonen artean benetako erri-kultura bat jarteko lanari indar ematen diola; gizonari bultz daragio, gaiñera, bere arazoai u'ko egiñik, teknikabideen lillurapean galdu ez dedin; eta onela dagi, ezkonduen duintasuna zaintzen duenean. Elizea, gisa ontan jokaturik, ots, Salbatzailleak egin eta irakatsi zuenari oraturik, gizonai maitasun zintzo ta beroa diela agertzen da, auei «giza-seme guztien Aita dan Jainko biziaren bizitzan seme bezela erdi¡kide izaten» (23) lagundu nai dien adiskide zindo agertu ere.

III

ARTZAIN-JOKABIDEAK

ELIZA, AMA TA IRAKASLE

19. Gure itz onek, ala ere, ez lituzke ¡ende guztien Ama ta Irakasle dan Elizaren pentsakera ta kezkak osorik azalduko, gizonai, ezkontzari buruzko Jainko-legea ontzat artu ta bete dezatela eskatu ondoren, gaurko egunean sendiak eta erriak larritzen dituzten bizitz-kondizio latz artean ere, jaiotz-neurritze on baten bidean arnas emango ez ba'genieke. Elizeak, izan ere, gizasemeai buruz ezin dezake bestela jokatu Kristo'k berak bezela baizik: au da, ezagutzen du aien argaltasuna, erruki ditu laguntaldeak, pekatariei besoak zabaltzen dizkie; baiña ezin dezake utzi bene-benetan bere egi jatorrera biurtu ta Jainko-arnasak zuzenduriko giza-biziari osorik dagokion legea irakatsi gabe (24).

JAINKOAREN LEGEA GORDE DITEKE

20. Jaiotzak zuzenik arautzeari buruz Elizeak irakatsia, Jainko-legea bera jakinerazten duena noski, askori ezpai gabe zailla ¡ruditukо zaie, baita iñondik inora gorde eziña ere. Ta, egiaz, barne-jatortasunez ta obariz eder diran gauza on guztiak bezela, lege onek gizon bakoitzaren, familiaren

eta gizartearen aldetik egiñal gartsuak eta neke aundiak eskatzen ditu. Ezta, gaiñera, berau gorde ere ezingo litzake, giza-semeen gurari ona jaso ta indartzen duen Jainko-graziaren laguntza gabe. Gauz au arretaz ausnartzen dutenak, ordea, neke oiek gizonen duintasuna geitu ta gizarteari mesedeak dakarzkitela, ikusiko dute aurki.

NORBERE JABE IZAN

21. Jaiotzeko diran aurrak eraz ta zuzenki neurtzeak auxe eskatzen die senar-emazteen, aurrenik: biziari ta familiari buruzko benetako balioak zeatz ezagutu ta azterkatu c'itzatela, ta gero, beren ute ta barne-zirkiñak neurritu ta eztitzera oitu ditezela. Ezta dudarik, izan ere, berezko zakar-indarrsk, errazoi ta naimen azkearen bidez, menperntzeak askesis bat, jarduera sendo bat, eskatzen duela, ezkontz-bizitzari dagozkion inaite-erakutsiak, esate baterako, zuzen-egokiak izan ditezen, au batez ere noizean beingo aldietan txautasuna gordetzeko, nai ta ez bear da-ta. Senar-emazteen garbitasuna diztiratzen duen lege-gordetze onek, beren alkar-maitasunari, kalte egin bearrean, giza-balio gurenago bat dakarkio. Jokabide onek eten gabeko indar-galgatze ta ardurea eskatzen du, baiña senar-emazteak beren nortasuna osoan azi-azten dute, barne-ondasunez ere aberasturik: orrek, bada, narotasun ta pake-arnariak dakarzkio etxeko bizitzari, baita beste era batzuetako korapilloak askatzen lagundu ere; orrek, ezkonduen artean, bata-besteaganako ardura ta lotsa aizatzen ditu; senar-emazteei, egizko maitasunaren kaltegarri dan norbere buruaren zalekeri geiegia uxatzen laguntzen die; ta, bide batez, berak egin bear dituzten arazoak arduratsuago betetzeko kemena ematen die. Orrek, azkenez, gurasoai beren seme-alaba'k azi ta ezteko aginpide sakon eta eragikorragoa dakarkie, ta olan umeak eta gazteak, urteetan aurrera doaztelarik, giza-balio egiazkoak gero ta obeto ikusten dituzte, ta gogo ta zentzu-indarretan naro ta egoki ari dira.

GARBITASUNAREN ALDEZKO GIROA SORTU

22. Eta abagune au eskeintzen zaigun ezkero, ume-azleai, ta giza-bizitzaren guztizko onean erantzun-bearra duten guztiei, gogorazi nai diegu, garbitasuna gorde ta indartzeko giro egokia naitaez sortu bear dala, benetako askatasunak nasaikeria azpiratu dezan, moral-maillako arauak osotoro zaindurik.

Gaur, bada, gizarteko artu-emanetarako zabalkunde-tresnak, zentzuak aizatzen dituzte ta oitura nasaiai jatekoa eman, baita idazten dan edozein zatarkerik eta ikuskizun lizunak ere; ta guzti auek, erri-lantzea aurrera eramaten ari diranen naiz gogozko on bereziak zaintzeko ardura duten gizon guztien ageriko ta ao betezko gaitzes-

pena bear dute. Alper zaio, ba, edozeiñi olako gaiztakeriak, antze ta irakaspenak dirala-ta (25), naiz, bear bada, errialde ontan erri-agintariak uzten duten askatasuna oiñarri arturik, ontzat ematen saiatzea.

ERRI-AGINTARIAI DEI

23. Onela, beraz, Laterri-agintariai itz egitea eder zaigu, bera'k baitira batez ere guztien ona zaindu bear dutenak, eta oitura onak jagotzean ainbat mesede egin dezakenak: ez egizute sekula ere zeuon errian oitura garbiak usteltzen laga; debeka ezazute oso ta bizi, erriaren lenengo zatiñoa dan familian lege-bidez, onako ¡zadi ta Jainko legeari bekoz beko legoken oiturarik sartu ez dedin. Erri-agintaritzak, bada, beste bide batez egin al du ta egin bear du erri-azi ta indartzeari buruzko auziaren askapena: au da, zein oitura-legea zein erritarren askatasuna oso ta sendo jarririk, familiai lege arduratsuak emanaz ta erriak jakintsuki ezi-aziaz.

Ondo dakigu ziurr'nk asko, onek, eragozpen aundiak dakarzkiela erri-arazoetan nagusi diranai, batez ere aurrera-bidean dauden uri ta errietan. Eta guk, oiek dituzten kezka ta ardurak gogotan izanik, argitara genitun gure Idazki nagusiak, Errien Aurrerakuntza —Populorum Progressio— baitik bat. Orain, ordea, geure aurretiko Juan XXIlí'garren Aita santu agurgarriakin, itz auek berrizten ditugu: «Buruausteok. . erabaki bear ditula gizonak, bere duintasuna ren kontra legozken bide ta errazoietara jo gabe; ta ortarako jo oi dute bat ere lotsa gabe, gizona ta onen bizia osoan gai-indarrarenak dirala uste dutenak. Auzi au onela bakarrik askatu ditekela uste degu: ekonomi eta gizarteko gauzen aurrerakuntzak, bai erritar bakoitzarenak bai gizarte osoarenak, egizko balioen izena zaindu ta geitzen baldin ba'dituzte» (26). Ezta, ziurki, irain aundi gabe ezingo zaio au Jainkoaren ardurari egotzi; aitzitik, erriak zuzentzeko ganora-ezetik, naiz gizarte-zuzentasunaren zentzua auldu dalako, naiz ondasun-pilloa norbere aukerarako bildua dalako, baita azkenez erriak eta bertako semeak gero ta obeki bizi izateko artu bear dituzten lanéke ta sorta-oiñazeak eramaterakoan, zabar itxusi agertzetik ere, datorrena dirudita (27). Txalogarri bai litzakela, arazo ontan erantzun-bearra duten agintari guztiak —beuretatik batzuk dagoneko ere ederki egiten duten bezela— egiñal berri indartsuz lan egingo ba'lukete! Ez, ez ditela gelditu giza-sendi aundiko alderdi guztien artean alkar-laguntza zabaltzeko ardura-kezka: onela, zelai ia mugalde gabeak nabari zaizkigun deriz¡kiogu, laterri arteko lan-antolaketa aundien eragiñeri irikiak.

GIZON JAKINTSUEI

24. Orain, ordea, gure aolku-itzak bitez arnasgarri gizon jakitunentzat; auelk, ba,

«ezkontzaren eta sendiaren onerako, ta kontzientzien pakerako lan aundia egin dezakete, beren ikasketak alkartu ta bat egiñik, giza-sortzearen neurtze garbi baten al dezko kondizio banak sustraitik argitzen alegintzen baldin ba'dira» (28). Aurrenik —Pio XM'garrena'k lendik opa zuenez— auxe naikidatu bear da: senda-jakintzak eman dezala berezko aldi-unak kontuan artuta, jaiotzak eratsu neurriratzeko oiñarri naiko sendo bat (29). Jakintsuak onela, katoliku izena daramaten aiek batez ere, gauzea argi dagola beren egitez erakutsiko dute, Elizak irakasten duenez, au da, «ezin ditekela, bizia besteri emateko ta ezkonduen alkar-maitasuna indartzeko Jain'ko-legeen artean, egiazko alkar-aitu-eziñik izan» (30).

SENAR-EMAZTE KRISTAUAI

25. Gure mintzoa orain, era berariz, geure seme-alabaengana doa, Jainkoak bera zerbitzeko ezkontz-bizitzara dei egin dien aiengana batez ere. Elizeak, ba, Jainko-legearen ausi-eziñeko eskaerak irakatsiaz gaiñera, osasuna iragarri ta sákramentuen bitartez esker-bideak zabaltzen ditu, ta onek dagi gizona izaki berri, maitasunean eta egiazko askatasunean bere Egille ta Salbatzaillearen asmo gurenari erantzun eta Kristo'ren uztarria leun aurkitzeko gai egin dezan (31).

Senar-emazte kristauak, bada, aren abotsari zintzo jarraiturik, gogorazi bezate, bateoan asi zuten kristau bizatzarako beren goi-deia, ezkontzako sakramentuakin geiago edatu ta sendo-azi egin oi dala. Senaremazteak, beraz, «sendo-azirik eta doneturik bezela daude», beren betebearrak zintzoki egin ditzaten, beren goi-deia bete-betean burutu ta be ra i dagokien testigantza munduaren aurrean erakuts-azi dezaten (32). Berai utzi die, ba, Jaunak bere legearen santutasuna, gizasemeai ager-azteko arazoa, ta baita, giza-biziaren Egille dan Jainko-maitasunerako lagungarri izanik, alkar korapillotzen duen lege bereran samurtasuna adieraztekoa ere.

Ez ditugu iñolaz ere gorde nai emen kristau ezkonduen bizitzak bere ibillian ditun koska ta zailtasunak, batzuetan oso astunak: berentzat, bada, gu bakoitzarentzat bezela, «estua da atea, ta mearra bizitzara daraman bidea» (33). Bizitz onek emaniko itxaropenak, argi dizditsu gisa, erraiñutu bear du beren bidea, «aldi onetan zur eta zuzen eta Jainkozale bizi izateko» (34), gogo gartsuz leiatzen diran bitartean, «mundu onen irudia igeskor» dala argiro jakiñaz (35).

Senar-emazteak, beraz, ar bitzate gogotsu dagozkien neke-lorrak, uts ematen eztun fede ta itxaropenez indarturik, «gure biotzetan, ixuri zaigun goi-arnasaren bitartez, Jainko-maitasuna edarazi da-ta» (36); eska bezate gero otoitz iraunkorrez Jaungoikoaren laguntasuna ta atera bezate batez ere eskerra ta maitasuna iturri agor-eziña dan

Eukaristitik. Oraindik ere pekatuak atz-artean artuko ba'litu, ez bitez gogo auldu, apal eta iraunkor penitentzi-sakramentuan ugari ematen dan Jainkoaren errukira jo baizik. Orrela, alegia, eldu al izango dute ezkonduen bizitzari dagokion osotasunera, Apostoluak idatzita dagoanez: «Zuok, senarrok, maite itzazute zuen emazteak, Kristo'k Eliza maite duen bezela (...) Senarrak ere maite izan bear dituzte beren emazteak beren gorputzak bezela. Bere emaztea maite duenak, bere burua maite du. Iñork eztio ba iñoiz bere aragiari gorrotorik izaten, janaritu ta babestu baizik, Kristo'k bere Elizea bezela (...) Aundia da ezkutapen au, Kristo'ren eta Elizaren artekoa, diot gero. Zuori begira, zuetako bakoitzak maite beza emaztea bere burua bezela, ta emazteak begirunea izan bezaio senarran» (38).

ETXE-BIZITZEN ARTEKO APOSTOLUTZA

26. Jainko - legearekiko zintzotasunaren alegin gartsuz iritzitako frutuen artean, ederrenetariko bat degu, senar-emazteak ez gutxitan beren bizi-izatez ikasiaren erdikide beste batzuk ere egitea, opa izatea. Ortik dator, erritar edo laikoen goi-deiari era berri ta garrantzi aundiko apostolutza batek arlo zabala edatzea, au da, senar- emazteak berak egiten zaizkigu beren kideko senar-emazteen gidari. Ta auxe da, dudarik gabe, gaur kristau apostolutzak ditun era ta tanketetatik aukerakoena deritzaiona (38).

OSAGILLE TA OSASUN-ARDURA DUTENAI

27. Aintzakotzat artzen ditugu era berean osagilleak eta osasun-ardura dutenak, giza irabazi guztien gaiñetik, bakoitzak bere bizi-moldeari lotuta, beren kistar deiaren goi-eskabideak zainduz batez ere, ari diranak. Beude, bai, aspertu gabe fedeakin eta errazoi zuzenarekin bat datozten erabakiak aurrera eramaten, auenganako ederra ta eraspena, beren ingurukoen artean ere giro berezia sorturik. Beukate, gaiñera, beren egintekoaren arlo beiñenentzat gai zail onetan naitaez bear duten jakituria zeatz eta meatz eskuratzea, berengana onu-billa dijoazten senar-emazteai eskubide osoz berengandik itxaro duten aolku zurra eman ta bide arteza erakusteko gauza izan ditezen.

APAIZAI

28. Zuok, ordea, apaiz seme maiteok, dezuten arazo done orren bitartez gizaseme bakoitzaren eta familien aolkulari ta gogo zuzendari zeratenok, zuengana gatoz uste osoz beterik. Zuei dagokizute, ta zuen arazorik bereziena da —zuei batez ere mintzo nakizute, moral-teolojia irakasten dezutenoi— ezkontzari buruz Elizeak erakusten duena osorik eta argiro azaldu ta begi aurrean jartzea. Eman zuok aurrenik zeuon egitekoa osatzean ikasbide zintzo ta leiala, barru ta azal Eliz-maixutzari eman bear zaiona

noski. ikasbide eri, ondo dakiiul«. beorbaarreiko da iliaiu ditugun -n iiolengailt «»w. bail* E'ii ittMJní. baia, ar» eoli aialtiean daukaten Espiritu Santuaren argl nj.nn (39). Baila ba-dakliuta oto garran' liltsua dala. |*nde«n barno-petierako la kristau arriaran batasuna -alli-ko gwitlok, bat oitu*-» gauzatan luí siñiskai lolelan. filii matiwtiaiaktn bar aiO>ri la ukel* bal bara •rablIliaa Augatik, Paul apostolu aundia -H iti arduratsuak ja-orik. bion guitii barriro riiaitaQu -Zuoi, anaioi. Jnwkrluo gura Jau naran iianagalik eska lien ditula! barbara '•>-" taiule i¡¡" „t ala ai dedilla alderditik rlrlfc lian man artean. gogo balako ta ¡r¡*-¡ baiako biil baiiik- 140)

W. KIHIO'TI irakalai osasungarria atarian ara ai uniafoliaa arímenganako maitasunaren erakuspen bikain bat baldin ba'da, au bait ei O* pene i ia mallesunai al -j'tiaa braneiko dagu, euelan 5a Iba li* I '-•ak be>*k. t|ii*s*m««biii mirtliaiu ta art ••an tantán l-abaiu tiguna da la Ura, bada. aiiltiaigun apaititra atorri, mundua salba Here be mk ;41). on» fOvroU agertu un geiltarektn. ealña aramanker ta errukitsu pakaiartokln

Senar «mantak, beiai bsren oi topo ta neke*»» artean ar*, aurkitu adátela apaitamn itntan Ma biotiem gura Salbatial <n- •an aots ala maita tunaron «laico anta irudi argia

Uitt o;oi .Tl icm gaiñera, tama maiteok. El ii-ma li ulu- i ¡taVaipen arteía emalean lagunuan dion Jainko Arnasa daunak berak •llttarren blotiak ara barrwi argi ai i la art balviia amaiera bullí «rallan dituta, gewi* llurlial «wkirlk. Crakwlil tenar «maita a i hearrnako :luron otolliarako bidea, baila garla lliaiutr fede «undií Eukarlsll la Pe nltonlil takramanluaiara larri urbildu la beran ernallatununalik iñon rre gogo oroi i •i dilatan

OOÍZAIAI

30. Orain, barril, oto id.uki oni aliena emotean. •rlma-zalntian en» anai malte agurgarrlok, Jolnkoerri aren gogoiko onari burui ardura biil-urblllarjoi ardi-kide garan •ikaro. luonrjana hluriian degu Itialtsu ia maitekor gure pentsamentua Guiliol, bai, tutentien díiuegu eskabide Itlkor au arl ma-araioan laguntiaille dituiulen apaixoi •ia teuen «liitarran buru -ératela, lan egi- (ule gogotsu la elengabe, eikonlia taitu la dagokion santutasun*'* jasota luientien. • ikon bil . i gero ta indartsuago bere gi~ iat¡ar ta kistar osotasuna iritxi doian. Ze ragin au ar taiule gaur reuen erantiunbear premiñatkoentzat berela. Onek eska •ten du, ba, ondo dakliutenei, giía-ekiiezko barruli guHíei. ots, ekonomi-gauíal, Irakaspen onai la girart«-«skab¡dea¡ dagokion ar irain araioarm eratre anota: ¡ian ara, ba rruli guiti auek ara berean obetu a J bakarrik egln diteke, ei eramangarri soilki, baita

errez ta zoriontsuago ere guraso ta seme-alaben bizitza sendi-barrutian, alkfcr-aitze anaikor ta paketsuagoa gizartean, Jainkoak munduari buruz duen asmoa zintzoki zaindurik.

AZKEN DEIA

31. Zuok, Anai maiteok, zuok seme laztanok eta zuok borondate oneko gizaseme guztiok: lan aundia degu, egiazki, azi'keta ta aurrerapen eta goi-maitasun lana noski, orain, Elizaren irakaspen txit sendoan, Pedro'ren ondorengoak, lurbira katolikuko anai gotzaiñakin batera, zintzo bai zintzo zaindu ta adierazten duenean oiñarriturik noski, zuen begi aurrean jartzen deguna. Lan aundia benetan, ondo dakigunez, bai munduarentzat bai Elizearentzat; gizonak, bada, ezin du eskuratu bere barne-indar guztiz nai duen zorion betea. Jainko gurenak bere izatean zur ta maitati betetzeko ¡rarri zizkion legeak gordetzen ezpaditu. Lan ain aundi onerako, beraz, bai zuontzat guztiontzat eta batez ere senar-emazteentzat, santu ta errukitsu dan Jaungoikoagandiko goi-esker ugaritasuna eskatzen degu, onen ezaugarri sendotzat geure Artzain-onespena zuoi biotzez emanik.

Erroma'n, Kepa deunarenean emana, Done Jagoba bidaliaren jai-egunean, 1968'ko garillaren 25'an, seigarren urtez Doipuru geralarik.

VI'garren Paul Aita Santua

OAR R AK

(1) Pio XI: *Casti connubii.*
(2) *Math.:* 28, 18-19.
13) *Math.:* 7, 21,
(4) *Coilex luris Canoníci,* can. 1.067.
(5) AAS, 56 (1964).
(6) I, *loan.:* 4, 8.
(7) £/.: 3, 15.
(8) *Caudium el Spes,* 50.
(9) Sanctus Thomas: Sum. Theol., III, p. 94. a 2
(10) *Gaudium el Spes,* 50, 51.
I1l) *Gaudium et Spes,* 49, 2."
(12) *Casti connubii,* AAS, 22 (1930).
(13) *Mater el Magistra,* AAS, 53 (1961).
(14) Pio XII: Discorsl e Radiomessaffl, VI.
(15) *Casti connubii,* AAS, 22 (1930).
(16) *Casti connubii,* AAS, 22 (1930).
(17) AAS, 45 (1953).
(18) *Ad Romanos,* 3, 8.
(19) AAS, 45 (1953).
(20) Pio XII: AAS, 43 (1951).
(21) AAS, 45 (1953).
(22) *Luc:* 2, 34.
(23) *Populorum Progressio,* 21.
(24) *Ad Romanos,* 8.
(25) *ínter Mirijica,* 6-7; Vatic. II.
(26) *Mater el Magistra,* AAS, 53 (1961).
(27) *Populorum Progressio,* 48-55
(2S) *Gaudium et Spes,* 52
(29) AAS, 43 (1951).
(30) *Gaudium et Spes,* 51.
(31) *Math.:* 11, 30.
(32) Vat. II: *Lumea gentium,* 35.
(33) *Math.:* 7, 14; *Hebr.:* 12, 11
(34) *Til.:* 2, 12.
(35) I, *Corinl.:* 7, 31
(36) *Ad Romanos,* 5, 5.
(37) *Ephes.:* 5, 25, 28-29, 32-33.
(38) Vat. II: *Apostolicam Actuosilatem,* U.
(39) *Lumen gentium,* 25.
(40) I, *Corint.:* 1, 10.
(41) *loan.:* 3, 17